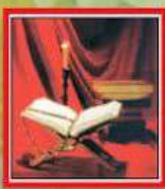

TAFAKKUR 2023

ТАФАККУР

ИЖТИМОЙ-ФАЛСАФИЙ,
МАЪНАВИЙ-МАЪРИФИЙ
ЖУРНАЛ

ТАФАККУР 3/2023

ТАФАККУР

Тафаккур

ИЖТИМОИЙ-ФАЛСАФИЙ, МАҲНАВИЙ-МАЪРИФИЙ ЖУРНАЛ

Журнал 1994 йилдан чиқа бошлаган. Бир йилда тўрт марта нашр этилади.

Бош мухаррир
Эркин АЪЗАМ

Таҳририят

Бош мухаррир ўринбосари

Собиржон ЁКУБОВ

Бўлим мухаррилари

Султонмурод ОЛИМ

Нодира ОФОҚ

Шоҳсаман РЎЗИМАТ кизи

Бадиий мухаррир

Ольга ЖОЛДАСОВА

Мухбир-мухаррир

Насрулло ЭРГАШ

Техник мухаррир

Наргиза УСМОНОВА

Жамоат кенгаши

Ўзбобой АБДУРАХМОНОВ

Абдулла АЪЗАМ

Олимжон ДАВЛАТОВ

Хуршид ДАВРОН

Минҳожиддин МИРЗО

Шуҳрат РИЗО

Сироқиддин САЙЙИД

Хайридин СУЛТОН

Абдураҳим ЭРКАЕВ

Муртазо ҚАРШИБОЙ

Дилмурод КУРОНОВ

Муассис – Республика Маънавият ва маъриғат маркази.

Ўзбекистон Республикаси Матбуот ва ахборот

агентлигига 0219-рекам билан рўйхатга олинган.

Матнларда фойдаланилган мисол, кўчирма ва

маълумотлар аниқлиги учун муаллифлар

жавобгариди.

Журналдан кўчирниб босилганда манба кайд этилиши шарт.

Манзилимиз: Тошкент шаҳри, Бобур кўчаси, 9-бино.

(55) 508-11-45

(55) 508-11-46

@ tafakkurtahririyati@mail.ru

Журнал андазаси таҳририятининг компьютер бўлимида тайёрланди.

“SmartPack Print” босмахонаси. Тошкент шаҳри, Тараккӣёт кўчаси, 2-бино.

2023 йил 20 сентябрь куни босмахонага топширилди. Козоз бичими 70x100 ¼₁₆, 8 босма табок. 3/110-буюртма. Нашр агади 5230 нусха.

НИМА ДЕЙСИЗ, ЗАМОНДОШ?

Басират кўзи очилса... Санъатшунос Алексей Улько
билин сұхбат.....

4

ЖАМИЯТНИНГ МАҶСАДИ

Муқимжон ҚИРҒИЗБОЕВ. Янги Ўзбекистон меъмори.....18

АҚЛ МУНОЗАРАСИ

Бахтиёр АЛИМЖОНОВ. Ўзанини излаётган ўзлик.....24

ТАРАҚҚИЁТ ТАМОЙИЛЛАРИ

Темур ЖҮРАЕВ. Ҳантингтон ҳақ эдими?.....32

БОҚИЙ САРЧАШМАЛАР

Муртазо ҚАРШИБОЙ. Тилим-тилим тилинган тилим.....38

КЎНГИЛ САЛТАНАТИ

Абдулла ШЕР. Шудрингга жо дарёлар.....48

SAHIFALARIDA

сахифаларидада

НАСР ЖАВОХИРЛАРИ

Сакё КОМАЦУ. Япония сотувга қўйилади.
Ҳикоя.....56

КУРАШАДИ ИККИ ТЎЛҚИН

Оллоёр ХЎЖАНДИЙ. Юрак ойнасига
боқиб.....72

МАЊНО ВА МОҲИЯТ

Бахтиёр МЕНГЛИЕВ. Жаноби Моҳият.....80

ЖАВОНДАГИ ЖАВОХИР

Сафарали ҚУРБОН. Айномами ё афв-
нома?.....102

Сафарали ҚУРБОН

ТАЛҚИН ВА ТАДҚИҚОТЛАР

Гулчехра НАВРЎЗОВА. Ақлнинг иккি
асоси.....112

Улугбек ОЧИЛОВ. Ҳам ўзига, ҳам ўзгага
ғаним.....113

Нодирабегим ИБРОҲИМОВА. Мағлубият –
уруш устидан ғалаба.....115

Шаҳло НҮР. Ҳар ишоратдан огоҳ.....117

Малик РАВШАНОВ. Туркистонда саноат
қандай шаклланди?.....118

Холбой ҲАСАНОВ. Асрий сирларга
шоҳид.....120

Рухсора ТЎЛАБОЕВА. Замон ва қаҳ-
рамон.....121

Каромиддин ГАДОЕВ. Жаҳонгашта шоир...123

Замирахон ИСОҚОВА. Мазҳаб ва мақсад....125

Журналнинг инглизча мухтасар
мазмуни.....127

БЮЮКЛИК ТИМСОЛЛАРИ

Виктор АЛИМАСОВ. Илмий инқилиб
дарғаси.....86

МОҲИЯТ ЖИЛОЛАРИ

Иброҳим ҲАҚҚУЛ. Ҳаққул ҳақиқатлари.....94

Aqlning ikki asosi

Инсон ва унинг борлиқса муносабати барча фалсафий таълимотларнинг асосий баҳс масаласи саналади. Нақшбандияда ҳам инсон Оллоҳ яратган мавжудотларнинг бутун борлик кўринишларини ўзида жамлаган энг шарафлиси сифатида улуғланади.

Одам тана ва руҳ бирлигидан таркиб топган. Тана – Оллоҳнинг ҳалқ оламидан, руҳ эса амр оламидан. Шунинг учун инсон ғайб олами илоҳийлиги ва шаҳодат олами моддийлигини мужассамлаштирган азиз ва мукаррам ҳилқат ҳисобланади. У барча мавжудотлар ичига ўзининг ақли билан ажralиб туради. Ақл тафаккур қилиш, илм олиш ва шу орқали барча маҳлуклардан афзал бўлишга имкон яратади; оқни қорадан, яхшини ёмондан, ҳалолни ҳаромдан, ҳақни ноҳақдан ажратиш, ўзни англаш, муносиб ўрин топиш, бурч ва вазифани бажаришга ёрдам беради. Борлик инсон учун яратилган. Уни мавжудотлар ичига азизу мукаррам ва шарафли қилган – айнан ақли.

Хўш, шундай илоҳий неъмат ҳамиша ҳам эзгуликка хизмат қиласидими? Афсуски, ҳаётда ақлинин ёмонликка – ўғрилик, фирибгарлик, алдоқчилик, фаҳш ва ҳаром ишларга, судхўрлик, порахўрлик, дилозорлик каби иллатларга ишлатадиган кишилар ҳам бор. Бундайлар ҳақида ҳалқимиз “Кўздан сурмани уради” дейди. Аҳборот воситалари, интернет имкониятларини пухта ўрганиб олган айrim “аклирасолар” унинг қудратини банкдаги, фуқаролар пластик картасидаги маблағларни ўмариш, ёшларни бузғунчи ғояларга жалб этиш каби ифлос ишларга сарф этади. Глобаллашув даврида бу хавф янада ортмоқда.

Демак, ақл қуввати инсонни эзгу ишларга ҳам, ёмон ишларга ҳам йўллаши мумкин экан. Ўғри, алдоқчи, фирибгар, мунофиқларнинг ақли уларни таназзулга қараб тортса, ҳалол, пок, меҳнатсевар, илмпарвар инсонларнинг идроки уларни камолот сари етаклади.

Тасаввубда ақл қувватини эзгулик сари йўналтириш марказий масалалардан биридир. Зоро, бу таълимот инсоннинг камолга етиш йўлларини ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатдан ўрганади.

Нақшбандияга қўра, ақл қувватини ҳаракатга келтирувчи икки асос бор: нафс ва қалб. Нафс негизида ҳаракатга тушадиган ақл қуввати инсонни таназзулга етакласа, қалб амрига бўйсунган ақл қудрати инсониятни эзгулик ва камолот сари юксалтиради, мўъжизалар яратади. Нафс кўйига кириб, ақлини мол-дунё тўплашга сарфлайдиган, умри ва вақтини завол қилувчилар ҳам топилади. Бундай гафлат аҳли жамият тараққиётига ҳам ғовдир. Қалб амри билан ақл қувватини, ҳар нафаси, нафаслар орасидаги вақтини эзгулик қилиш, Оллоҳ ризолигига эришиш учун сарфлаб, жидду жаҳд қиласидиган инсонлар жамиятнинг бойлиги, хазинаси.

Тарикат асосчиси Баҳоуддин Нақшбанд таъкидлайдики, ҳою ҳавас ва нафс асоси бўлган барча ишлар залолат ва адашувдан иборатdir. Ақлий қувват нафси аммора – ёмонликка амр этувчи нафс истагига бўйсунса, инсон ҳақ йўлидан адашади. Ақлини нафс ҳоҳиши йўлида ишлатадиган кишилар олим бўлиши, мансабларни эгаллаб, молу дунё тўплаши мумкин. Аммо бунда улар мулк оламидан нари ўта олмайди, бу фоний оламда йўқ бўлиб кетади. Инсон руҳият, маънавият ва моддиятдан таркиб топгани боис ақл қуввати нафсга тобе келиши қалб ҳасталигига етаклади. Бир қанотли күш парвоз қилаолмаганидек, нафс қуллари ҳам абадий ҳаётдан маҳрум бўладилар.

Ақлий фаолиятнинг иккинчи асоси қалбdir. Нақшбандия таълимотининг йирик намояндаси Имом Раббоний номи билан машҳур Аҳмад Сирхиний ёзадики, инсон ботинида амр оламидан бўлган беш латойиф: қалб, руҳ, сир, хафий ва ахфо бор. Улар илоҳий файзни қабул қилиб, инсоннинг маънавий, руҳий камолотига ёрдам беради. Баҳоуддин Нақшбанднинг шогирди Муҳаммад Порсо “Рисолай

күдсия" асарида қалб инсонни ҳам руҳий, илоҳий олам билан, ҳам моддий дунё билан боғлайди, дейди. "Мақомоти Ҳожа Баҳоуддин Нақшбанд" асарида айтилишича, ғайб оламидан инсон қалбига ният нозил бўлади. Инсон нафсини тарбиялаб, уни амморалик, лаввома ва мулҳималиқдан мутмаънина, яъни хотиржамлик даражасига етказган бўлса, ақл қуввати қалбдаги илоҳий амрни англайди ва шунга асосан инсон вужудидаги барча қувватларни эзгу ишга сафарбар этади. Нафс хотиржам, меъерида, ҳаддида бўлгани боис вужуддаги жамики моддий, нафсоний, ақлий, руҳий қувватлар уйғун равишда ҳаракат қиласди ва илоҳий ирода га бўйсунади. Инсон ўз башарий ихтиёрини илоҳий ихтиёрга топшириб, ўзида беихтиёрик сифатини ҳосил қиласди. Ақл қуввати илоҳий қувват билан бирлашади ва инсон руҳий камолоти мулк оламидан-да юксалади. Демак, ақл қуввати ҳаракатининг асоси қалб бўлганида инсон чинакамига камолга етади.

Ақл, нафс ва барча жисмоний, маънавий қувватлар қалб амри билан ҳаракат қиласа, инсон зоҳирлан мулк олами, шаҳодат оламида бўлса ҳам, ботинан малакут ва жабарут оламларида сайр этади. Инсон сурат, шаклда кичик олам – олами асғар бўлса-да, ботинан, маънан бутун борлиқ билан ўзаро таъсирга эга бўлган катта олам – олами кабирга айланади, унинг қалбидан чиқадиган нуру зиё, ақл қуввати илоҳий моҳият касб этади. Бундай инсоннинг ақлу шуури, фахму фаросати бутун борлиқ учун эзгулик манбаидир. Сирасини айтганда, ақлу шууруни қалб асосида ҳаракатлантирадиган инсонларнинг кўпайиши жамият тараққиётiga хизмат қиласди.

Янги Ўзбекистонда учинчи Ренессанс пойдеворини қуриш учун ҳам одамлар ақлий қувватини

эзгу ишларга йўналтириш лозим. Бу улуғ мақсадни амалга ошириш учун:

– сифатли таълимимга эришиш мақсадида нафс тарбиясини таълим-тарбия жараёнига жорий этиш; тасаввуфда "Худшуносий – худошуносий аст" ("Ўзини таниш – Оллоҳни танишдир") деган тамойил мавжуд, шунингдек, тасаввуф аҳли "Ўз нафсини таниган Оллоҳни танийди" ҳадисига амал қиласди – бу тушунчаларнинг назарий ва амалий томонларини ўрганиш ва ёшларга ўргатиш услубларини топиш;

– нақшбандия таълимотидаги 11 рашҳа – ҳаётбахш ўғитларга амал қилиб, инсоннинг бутун қувватларини бошқариш, ўзини назорат қилиш йўлларини ўрганиш ва ёшларга ўргатиш;

– қалбни англаш, тинглаш, унинг нидосини эшишиб, унга амал қилиш, ботинни тушунишни ўрганиш ва ёшларга ҳам ўргатиш, "Қалбингга қулоқ сол", "Қалб кўзингни оч", "Қалб кўзи билан боқ" деган тасаввуфий иборалар моҳиятини англаш йўлларини ўрганиш;

– ихтиёр эркинлиги масаласини тўғри англаш ва илоҳий ихтиёрга уйғун мукаммал ҳаракат қилишини ўрганиш лозим бўлади.

Инсониятга берилган ақл қувватининг икки асоси нафс ва қалб экан, ҳар бир ақлий жараённи қалб амри билан бошқаришга эришиш энг тўғри йўл ҳисобланади. Нақшбандия таълимоти асосида комил инсонни тарбиялашнинг тамал тоши нафси тарбиялаш ва қалбни поклаш эканини амалиётга жорий этиш мақсадга мувофиқдир.

**Гулчехра НАВРЎЗОВА,
фалсафа фанлари доктори,
профессор**

Ham o'ziga, ham o'zgaga g'anim

Баъзи одамлар бирор янгилик яратишга, айримлар эса, аксинча, мавжуд нарса-буюмни йўқ қилишга мойил бўлади. Иккинчи тоифадагилар факат бошқаларгагина эмас, балки ўзларига ҳам зарар етказиши мумкин. Психология фанида бу тушунча деструктив, яъни ҳалокатли ёки вайрон қилувчи хулқ-атвор деб аталади. Лотинча "destruktio" сўзи "бузилиш" деган маънени англатади. У "конструкция" (лотинча "constructio" – тузмоқ, курмок) сўзи нинг антонимидир.

"Деструктив хулқ" атамаси кўпинча болалар ва ўсмирларга нисбатан ишлатилади. Бироқ у, ёшидан

қатъи назар, барча инсонларга хосдир. Деструкция – инсоннинг муайян ҳаракатлар ёрдамида ўзи ва ўзгаларга жисмоний ёки маънавий зарар, шикаст етказиши дегани. Деструктивлик инсонга тузатиб бўлмас зарар келтиради, ўз-ўзини ёмон ҳис қилиш, ижобий фикрлашдан мосуволик, мумалага лаёқатлизилек, деградация, яъни ички маънавий бузилишга олиб келади.

Бузиш, вайрон қилишга интилиш инсоннинг ўзига, бошқаларга ва бутун дунёга қаратилган бўлиши мумкин. Биринчи ҳолат инсоннинг ўзи учун хавфли. Иккинчи ҳолатда эса атроф-мухит учун шундай ха-